บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

จากการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในประเทศไทยของศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าในช่วงปี พ.ศ. 2543 ถึง 2550 ประชากรรวมของประเทศจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกปี โดยประชากรกลุ่มอายุ 30-49 ปี เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ กลุ่มอายุ 15-29 ปี และกลุ่มอายุ 0-14 ปี ซึ่งมีสัดส่วนใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของประชากรใน 2 ช่วงอายุนี้ จะเห็นว่ามีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ 3 กลุ่มที่เหลือ ได้แก่กลุ่มอายุ 30-49 ปี กลุ่มอายุ 50-59 ปี และกลุ่มอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นในทุกปี

การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) พบว่า ประชากรทั่วประเทศ เพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกปี จาก 62.24 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2543 เป็น 70.63 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2573 แต่เป็นการเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง สำหรับการเปลี่ยนแปลงของประชากรในแต่ละช่วงอายุ พบว่าประชากรวัยเด็ก (อายุ 0-14 ปี) มีแนวโน้มลดจำนวนลงและค่อนข้างคงที่ในระยะอีก 10 ปีข้างหน้า เช่นเดียวกับประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-49 ปี และ 50-59 ปี) ขณะที่ประชากรผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) มีแนวโน้มเพิ่มจำนวนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าในปี พ.ศ. 2573 จะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 25.12 ทั้งนี้เป็นผลจากการดำเนินนโยบายประชากรในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ประสบความสำเร็จ ทำให้อัตราการเจริญพันธ์ลดลงอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความก้าวหน้าทางด้านการศึกษา สาธารณสุข โภชนาการ และประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ อัตราตายลดลงอย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ประชากรมีอายุยืนมากขึ้นส่งผลให้โครงสร้างประชากรไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตค่อนข้างมาก และกำลังนำประเทศไปสู่ภาวะที่เรียกว่า “ภาวะประชากรสูงอายุ” (ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551, น. 1-2)

การคาดประมาณแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรไทย (2533-2563) ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรวัยสูงอายุในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาว่าเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลก

กล่าวคือจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุ60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้น ซึ่ง ได้คาดประมาณแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรไทย ไว้ว่าสัดส่วนของผู้สูงอายุจะเพิ่มจากร้อยละ 7.2 ในปี 2533 เป็นร้อยละ 15.3 ในปี 2563 (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1
การประมาณแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรไทย 2533-2563

จำนวน /พ.ศ.	2533	2538	2543	2548	2553	2558	2563
จำนวน (ล้านคน)	4.034	4.816	5.733	6.617	7.639	9.104	10.776
% ประชากร	7.2	8.1	9.2	10.2	11.5	13.2	15.3

ที่มา: *การเปลี่ยนแปลงประชากรไทย (2533-2563)*, โดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2551, จาก http://www.m-society.go.th/document/edoc/edoc_892.pdf

การที่จำนวนผู้สูงอายุทั้งของโลกและของประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น อันเป็นผลจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขรวมทั้งการกระจายบริการด้านสาธารณสุขและจากนโยบายการวางแผนครอบครัวที่ส่งผลให้อัตราการเจริญพันธุ์ของประชากรลดลง จึงทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 1.2
อายุคาดเฉลี่ยของคนไทย

ปี พ.ศ.	ชาย	หญิง
2538-2543	67.36	71.74
2543-2548	68.15	72.39
2548-2553	68.86	73.00

ที่มา: *การเปลี่ยนแปลงประชากรไทย (2533-2563)*, โดย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551, สืบค้นเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2551, จาก http://www.m-society.go.th/document/edoc/edoc_892.pdf

การที่มีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งผลกระทบเกี่ยวกับการเป็นภาระต่อสังคมที่ต้องดูแลผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น และผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่ต้องจัดสรรงบประมาณเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับผู้สูงอายุเป็นต้น และจากการพิจารณาสถานะของผู้สูงอายุที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จากการสำรวจประชากรผู้สูงอายุ พ.ศ. 2537 และ พ.ศ. 2545 และการสำรวจอนามัยและสวัสดิการ พ.ศ. 2547 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รวมทั้งผลการสำรวจและศึกษาวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากต้องเผชิญกับภาวะเสี่ยงในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ หลายประการ ประกอบกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้การสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจมีความจำเป็นและสำคัญยิ่งขึ้น กล่าวคือ

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับเรื้อรัง หรือทุพพลภาพ โดย 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุที่มีการสำรวจส่วนใหญ่เจ็บป่วยด้วยโรคจากความเสื่อมของร่างกาย เช่น ระบบกล้ามเนื้อ กระดูกและข้อ โรคหัวใจและหลอดเลือด ฯลฯ โดยมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว และเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งต้องอาศัยการรักษาพยาบาล และการดูแลอย่างต่อเนื่องในระดับรายจ่ายที่สูงกว่ากลุ่มวัยอื่น ๆ หากไม่มีเงินออมหรือแหล่งรายได้เกื้อหนุนที่เพียงพอ จะส่งผลกระทบต่อภาวะสุขภาพของตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างภาระแก่ครอบครัว ชุมชนและรัฐตามมา

2. การเปลี่ยนแปลงทางประชากรและสังคม ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีแนวโน้มต้องอยู่ตามลำพังมากขึ้น เช่น ขนาดของครอบครัวที่เปลี่ยนไป ความต้องการมีบุตรลดลง การอยู่เป็นโสดมากขึ้น การย้ายถิ่นของคนวัยแรงงาน จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 71 ในปี 2538 เหลือเพียงร้อยละ 55 ในปี 2545

3. ผู้สูงอายุต้องอยู่ในภาวะความยากจน ปัจจุบันมีจำนวน 1.14 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 15.12 ของคนยากจนทั้งหมด หรือมีผู้สูงอายุที่ยากจนประมาณร้อยละ 17.5 ของผู้สูงอายุทั้งหมด โดยครัวเรือนที่มีขนาดใหญ่ มีความเสี่ยงต่อความยากจนมากกว่าครัวเรือนขนาดเล็ก ซึ่งอาจเกิดจากครัวเรือนขนาดใหญ่มีเด็กหรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถทำงานสร้างรายได้ และ/หรือมีค่าใช้จ่ายโดยรวมสูงกว่ารายได้ และครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือนมีโอกาสยากจนสูงกว่าคนหนุ่มสาว อาจเนื่องจากโอกาสในการหารายได้ลดลงเมื่อเทียบกับคนวัยทำงาน โดยในกลางปี 2547 หัวหน้าครัวเรือนอายุ 70 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนความยากจนถึงร้อยละ 17.0 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ, 2551, น. 1-2)

ในสังคมอุตสาหกรรมที่เชื่อกันว่าผู้สูงอายุเป็นภาระพึ่งพิง เนื่องจากความชราภาพทำให้ความสามารถด้านต่าง ๆ เสื่อมถอยลง ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการทำหน้าที่ลดลง ผู้สูงอายุจึงเป็นภาระที่สังคมต้องแบกรับและเป็นส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มุ่งเน้นความสามารถในการแข่งขัน ผู้สูงอายุที่เคยเป็นผู้ที่มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนไปสู่การเป็นผู้รับที่ประชากรกลุ่มอื่นเป็นผู้หยิบยื่นให้ ผลก็คือผู้สูงอายุถูกมองว่าไม่สามารถจะให้การสนับสนุนหรือมีบทบาททางเศรษฐกิจท่ากับที่ผ่านมาในอดีต แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุยังคงมีมีสิทธิและหน้าที่ในการช่วยพัฒนาประเทศด้วยความพร้อมในด้านวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ยังมีความรู้ความสามารถ มีพลัง และประสบการณ์ที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างมากมาย จึงยังต้องการที่จะทำงานพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด เพื่อก่อประโยชน์ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคมอย่างเต็มที่ ช่วยลดภาระของครอบครัว และสังคม และการทำงานของผู้สูงอายุยังส่งผลโดยตรงต่อจิตใจของผู้สูงอายุทำให้รู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า มีความสามารถ มีเกียรติมีศักดิ์ศรีที่จะสามารถพึ่งตนเองได้รวมทั้งเป็นที่พึ่งให้แก่ผู้อื่นได้ด้วย หากมองผู้สูงอายุในฐานะพลโลกที่เจนจัดประสบการณ์ชีวิตก็จะพบว่า แท้จริงแล้ว ผู้สูงอายุคือทรัพยากรที่ทรงคุณค่าต่อสังคมและส่วนรวม และยังคงเอื้อต่อการพัฒนาในแง่ของการปันผลทางประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นส่วนหนึ่งของกำลังแรงงาน ที่ถือเป็นฐานสำคัญของการผลิตได้เฉกเช่นเดียวกันกับวัยอื่น ซึ่งแรงงานสูงอายุเป็นกลุ่มแรงงานที่มีคุณค่าต่อสังคม หากมีความพร้อมในการทำงานก็จะสามารถถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานที่ดีมีประโยชน์ให้แก่คนรุ่นหลังได้ศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่างมาก และยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงานได้อีกด้วย

ดังนั้นสังคมควรมีการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยผู้สูงอายุเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมและเป็นผู้ร่วมมีบทบาทในการวางแผนและร่วมพัฒนาโครงการต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม มีการจัดวางระบบและเตรียมความพร้อมในการพัฒนาทักษะ ตลอดจนความสามารถของผู้สูงวัยเพื่อการเป็นทรัพยากรผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องจึงควรให้การสนับสนุน ส่งเสริม ดูแล ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเหมาะสม ซึ่งปัจจุบันมีหลายหน่วยงานได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยมีการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 โดยมีคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นผู้ดำเนินการ และมีหน่วยงานอื่น ๆ อีกหลายหน่วยงานให้ความร่วมมือ

สนับสนุน ด้วยพื้นฐานความคิดที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุว่าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีศักยภาพ และเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จได้ โดยไม่ยกเอาข้อจำกัดเรื่องวัยมาเป็นอุปสรรค อันจะเป็นแนวทางในการช่วยกันพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า ร่วมกับบุคคลวัยอื่นด้วยชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและค่านิยมของสังคม สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนยังคงเป็นส่วนหนึ่งของกำลังการผลิตที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ องค์ความรู้ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีในการทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ อันจะส่งผลให้การพัฒนาประเทศดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพของผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพของผู้สูงอายุ

ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาเรื่อง ความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพของสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร มีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพของสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร มีขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้ทำการศึกษาเฉพาะสมาชิกในชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีจำนวน 150 คน

ตัวแปรในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร

คำจำกัดความ (นิยามศัพท์)

สมาชิกชมรมผู้สูงอายุกรุงเทพมหานคร หมายถึง สมาชิกทุกคนที่อยู่ในชมรมผู้สูงอายุลูกจ้างประจำกรุงเทพมหานคร

การพึ่งตนเองด้านอาชีพของผู้สูงอายุ หมายถึง ความสามารถในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นรายได้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวันตามความจำเป็น และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่า

ความต้องการสวัสดิการที่สนับสนุนการพึ่งตนเองด้านอาชีพ หมายถึง ความต้องการสวัสดิการที่จะเข้ามาช่วยดูแล ส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมในด้านการประกอบอาชีพ ทำให้ผู้สูงอายุประกอบอาชีพได้สะดวกขึ้น ตรงตามความต้องการมากขึ้น

ผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้ หมายถึง ผู้สูงอายุที่ดำเนินกิจวัตรประจำวันได้ตามปกติ โดยไม่ต้องมีผู้ดูแลใกล้ชิด สามารถประกอบอาชีพที่ต้องการได้และมีความเหมาะสมกับสภาพร่างกายในขณะนั้น และไม่มีปัญหาอุปสรรคในการประกอบอาชีพทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ